

RASPRAVE I ČLANCI

Stanko Josip Škunca

O PODRIJETLU GLAGOLJICE. ISTRA I KVARNER DOMOVINA GLAGOLJICE

dr. sc. Stanko Josip Škunca

Samostan sv. Frane, Zadar

UDK: 003.349[264.014.3+273.4](497.5 ISTRA, KVAR-
NER) "03/08"(367+398)(363)(091)

Primljeno: 1. listopada 2013.

Pregledni rad

U mnoštvu teorija o nastanku glagoljskog pisma autor se zauzima za onu o njezinu gotskom podrijetlu. Prema njegovu mišljenju, slavenski apostoli Ćiril i Metod nisu izumitelji glagoljskog pisma nego su već postojeće pismo i biblijske tekstove preuzeli, redigirali i prilagodili potrebama svoje misije na Zapadu. Uvažavajući stare izvore, poput Tome Arhidakona Splitskog i Hrvatske kronike, koji gotovo poistovjećuju Gote i Hrvate, te činjenicu da tragove glagoljice nalazimo na prostoru gdje su nekad vladali i živjeli Istočni Goti, autor smatra da podrijetlo glagoljice treba tražiti u tom ambijentu. Autor potom pokušava naći razlog duboke ukorijenjenosti glagoljice na istarsko-kvarnerskom području te smatra da je iz povijesnih razloga na tom prostoru bila jača koncentracija Gota, zbog čega se on može smatrati kolijevkom glagoljskog pisma. Goti arijevskog vjerovanja imali su svog nacionalnog biskupa, narodni jezik u liturgiji i tu su tradiciju prenijeli Hrvatima s kojima su se stopili. U dodatku autor daje kratak pregled o sudbini staroslavenske liturgije u Istri.

Ključne riječi: glagoljica, staroslavensko bogoslužje, Goti i Hrvati, Episcopos Chroatensis, Istra i Kvarner.

* * *

Posljednjih godina dosta se raspravlja o podrijetlu hrvatskoga glagoljskog pisma i dosta njih stavlja u pitanje dosadašnju »službenu teoriju« o njegovu ćirilometodskom podrijetlu. Akademik Radoslav

Katičić, premda smatra da nema valjanih razloga tu teoriju stavljati u pitanje, ipak smatra da se »o postanku i starosti glagoljice može i mora i dalje raspravljati«. Baveći se tom temom u posljednje vrijeme, odlučili smo i sami raspravi dati doprinos.

S obzirom na podrijetlo i nastanak glagoljskog pisma, postoji mnoštvo teorija od kojih bih izdvojio tri: jeronimsku, ćirilometodsku i gotsku, koju neki zovu migracijskom. Pritom smatramo kako bi trebalo razlikovati glagoljsko pismo i staroslavensko bogoslužje, premda se ti pojmovi međusobno isprepliću.

Što se tiče jeronimske teorije, prema kojoj bi sam sv. Jeronim bio autor glagoljskog pisma i nekih biblijskih prijevoda, valja reći da danas gotovo i nema njezinih pobornika. Ta je teorija zaživjela u 13. st. kad su se Hrvati uporno borili za liturgiju na svom jeziku, koju je Rim često osporavao, pa se trebalo zaštititi nekim jačim autoritetom. No pobornici ove teorije navode riječi Hrabana Maura (776. – 856.) koji u svom djelu *De inventione linguarum* kaže da postoje slova Etika Filozofa, scitske narodnosti, koja je »do nas sa svojim opaskama doveo sv. Jeronim« (*litteras [...] quas venerabilis Hieronymus presbyter ad nos usque cum suis dictis explanando perduxit*)¹ pa bi u tom pravcu i dalje trebalo istraživati. Spomenimo i to da je sv. Jeronim pohvalio gotskog biskupa Wulfilu zato što je preveo Bibliju na gotski jezik.²

U našoj uhodanoj literaturi još uvijek dominira ćirilometodska teorija o podrijetlu glagoljice, tj. uvjerenje da su sveta braća Ćiril i Metod prije polaska u svoju misiju među Slavene god. 862. izumili glagoljsku azbuku i preveli svete knjige za potrebe liturgije. U pozadini ove misije bila je politička situacija Moravske, ali i Carigrada. Naime, knez Rastislav pozvao je misionare iz Carigrada kako bi se politički distancirao od njemačkih Bavaraca koji su pretendirali na područje Moravske i koji su se Crkvom služili za svoje političke ciljeve. Ovdje ne želimo otvarati raspravu o geografskoj lokaciji države »Moravije«, koju je pokrenuo mađarski istraživač Imre Boba, a prema kome ovu zemlju trebamo smjestiti istočnije, u našu Panoni-

1 Usp. Ivan MUŽIĆ, *Hrvati i autohtonost*, Knjigotisak, Split, 2001., str. 488.

2 Hubert JEDIN, *Velika povijest Crkve*, II, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1995., str. 219.

ju, s glavnim gradom Sirmijem.³ U svakom slučaju, na tu su zemlju pretendirali njemački Bavarci, pa su poduzimali sve kako bi se za-
brani la slavenska služba Božja koju su tu uvela Sveta braća iz Solu-
na. Na kraju su, nakon smrti sv. Metodija, u tome i uspjeli (+885.).

Teoriju o Konstantinu-Ćiril u kao tvorcu glagoljskog pisma, koja se temelji na spisu *Žitje Konstantina Filozofa* – što je, prema nekima, kompilacija različitih tekstova koji su nastajali u vremen-
skom razdoblju od IV., IX. i XV. st.⁴ – doveli su u 19 st. do »znan-
stvenog potvrđivanja« pobornika panslavizma i jugoslavenstva, ali
ju i danas neki tako grčevito brane. No »čini se da je sazrelo vri-
jeme da ta teorija bude podvrgnuta temeljitijem promišljanju [...] i
da bi nastanak glagoljskog pisma mogli povući dalje u prošlost«,
piše biskup dr. Mile Bogović.⁵ Stoga danas ima sve više istraživača
koji ćirilometodsku teoriju stavljaju u pitanje ili ju posve odbacu-
ju te traže nova rješenja smatrajući nadasve da je glagoljsko pismo
starijega datuma.⁶ Premda se glagoljski i ćirilični spomenici javljaju
skoro istovremeno, tj. u zadnjim dvama desetljećima 10. st., pozor-
niji istraživači zapažaju da su glagoljski tekstovi jezično »arhaičniji«
pa je logično zaključiti da su nastali prije od ćiriličnih, prije od Ćirila
i Metoda. Stoga se može vjerovati da su Sveta braća, odlazeći u mi-
sijski rad u »Moraviju«, svoje liturgijske i biblijske tekstove preuzeli
i donekle priredili iz postojećeg staroslavenskog fundusa, bilo da su
ga našli na Krimu, gdje su do 858. bili kao misionari među Haza-
rima, bilo da su ga dobili iz našeg primorja koje je bilo pod vlašću
Bizanta. Neshvatljivo je da bi Sveta braća za iste glasovne potrebe
Slavena, koji su u to doba imali vrlo sličan jezik, stvarala dva pisma,
glagoljicu i ćirilicu. U tom je smislu naš poznati stručnjak za gla-
goljicu Marko Japundžić, TOR, znanstveno dokazao da su starosla-
venski biblijski tekstovi nastali »prije misije Svete braće pa tvrdnju
kako su njihovi učenici prvi donijeli slavensku liturgiju u nas treba

3 Imre BOBA, *Novi pogled na povijest Moravie*, Split, Crkva u svijetu, 1986.

4 Usp. Nikola CRNKOVIĆ, *Hrvati za narodnih vladara*, Novalja, 2007., str. 276.

5 Mile BOGOVIĆ, Glagoljica, u: *Senjski zbornik*, 28 (1998.), str. 45.

6 Slavomir SAMBUNJAK, *Gramatozoŝija Konstantina Filozofa Solunskog*, Demetra, Zagreb, 1998., str. 21. tvrdi da je »malo onih koji sumnjaju u to da je Konstantin Filozof autor glagoljice«, možda i zato što se literatura o suprotnom mišljenju umnožila nakon njegove knjige.

apsolutno isključiti«. ⁷ Analizom staroslavenskih biblijskih tekstova on dolazi do zaključka kako oni nisu prevedeni s grčkog, što bi bilo normalno od njih Grka, nego iz najstarijeg latinskog prijevoda, tzv. *Vetus latina* ili *Itala*. Uostalom, od poziva Svete braće sa strane kneza Rastislava u Moravsku 862. do početka njihova misijskog putovanja u proljeće iduće godine (863.)⁸ bilo je prošlo tek nešto više od šest mjeseci pa je nemoguće da je Konstantin (Ćiril) u to kratko vrijeme iznašao pismo, preveo i priredio svete tekstove za liturgiju. Možda su tu poteškoću uočavali i autori *Žitja Konstantinova* i *Solunske legende* pa su ustvrdili da je Konstantinovo pismo došlo s neba, od Boga nadahnuto⁹ te da ga je «čudesni golub u letu bacio Konstantinu u krilo». ¹⁰ I sami pobornici ćirilometodske teorije priznaju da »slavenske knjige sigurno nisu napisane u kratkom vremenskom razdoblju od dolaska Rastislavovih poslanika u Carigrad do polaska ćirilometodske misije«. ¹¹ To da je Konstantin »autor glagoljice može se smatrati znanstvenom istinom«, tvrdi Slavomir Sambunjak, glagolski mudroslovac. ¹² No mi smatramo da su Sveta braća glagoljsko pismo samo preuzela i priredila već postojeće biblijske tekstove za crkvene potrebe na Zapadu. Osim toga, prema tvrdnji stručnjaka, ovi su glagoljski tekstovi jezično toliko savršeni da nikad kasnije nisu bili nadmašeni, tako da »stojimo zadivljeni pred ljepotom prvog slavenskog prijevoda Novoga zavjeta.« ¹³ Kako su dakle ti Grci, koji su doduše poznavali slavenski jezik, mogli tako savršeno i u tako kratkom vremenu obaviti tako zahtjevan i opsežan posao? Zbog toga se mnogi stručnjaci ne zadovoljavaju ovom ćirilometodskom teorijom za koju su se uhvatili naši autori 19. st. u zanosu jugoslavenstva, a

7 Marko JAPUNDŽIĆ, *Tragom hrvatskog glagolizma*, Provincijalat franjevac trećoredaca – Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1995.; ISTI, *Hrvatska glagoljica*, Hrvatska uzdanica, Zagreb, 1998.

8 Ivanka PETROVIĆ, *Prvi susreti Hrvata s ćirilometodskim izvorištem svoje srednjovjekovne kulture*, u: *Slovo* 38 (1988.), str. 41. Prof. V. Tkadlčik zaključio je da su sveta braća krenula na put u ožujku ili početkom travnja 863., a u Moravsku stigli krajem lipnja iste godine. Prof. je također mišljenja da su naši misionari došli u Moravsku morskim putem: Carigrad – Drač – Venecija – Moravska.

9 Josip BRATULIĆ (priredio i preveo), *Žitja sv. Ćirila i Metoda*, Zagreb, 1985., str. 70.

10 Slavomir SAMBUNJAK, *Gramatografija*, str. 25.

11 Ivanka PETROVIĆ, *Prvi susreti*, str. 47.

12 Slavomir SAMBUNJAK, *Gramatografija*, str. 25.

13 Dominik MANDIĆ, *Rasprave i prilozi iz stare hrvatske povijesti*, Hrvatski povijesni institut, Rim, 1963., str. 188; Nikola CRNKOVIĆ, *Hrvati*, str. 277.

koju neki njihovi učenici i danas podržavaju. S pravom kaže Mate Šimundić, poznati jezikoslovac i onomastičar: »Politika je ta koja je htjela glagoljicu povezati s dvojicom Solunjana.«

Gotsko podrijetlo glagoljice?

U potrazi za boljim rješenjem neki noviji istraživači zagovaraju gotsko podrijetlo naše glagoljice. Na tom je tragu i ovo naše izlaganje. Polazimo od nekoliko činjenica među Hrvatima: 1. Narodni jezik u liturgiji – razumije se u njegovu petrificiranom obliku – jedinstveni je primjer u Zapadnoj Crkvi i on se – usprkos svim crkvenim zabranama – stoljećima održavao sve do naših dana. 2. Postojanje nacionalnog biskupa – *Episcopus Chroatensis* – u doba hrvatskih narodnih vladara također je jedinstveni primjer u Zapadnoj Crkvi. 3. Zbog čega naši stari izvori, Toma Arhidakon u svojoj kronici *Historia Salonitana*, kao i pisac *Hrvatske kronike (Libellus Gothorum)*, poistovjećuju Gote i Hrvate (Slavene)? 4. Zbog čega je glagoljica u doba svojega širenja povezivana s arijanskom herezom? 5. U sjevernoj Istri (koja čak i nije bila u sastavu hrvatske države) i kvarnerskom bazenu sa zaleđem susrećemo najuporniju upotrebu glagoljskog pisma, staroslavenske liturgije i najveću koncentraciju glagoljskih spomenika. Na koncu konca, kako to da u našoj najstarijoj povijesti i tradiciji nema spomena o prisutnosti Svete braće ili njihovih učenika na hrvatskom teritoriju. »Prvi susreti Hrvata s ćirilometodskom slavenskom kulturom ostaju za istraživače 'najtamnije razdoblje hrvatskog glagoljaštva' [...] Možda se ćirilometodska kultura i baština uvlačila među Hrvate posve tiho, nečujno i slučajno«, piše Ivanka Petrović.¹⁴

S nakanom da pokušamo naći odgovor na ova pitanja, pošli smo malo dublje u povijest Crkve na ovim prostorima. Najprije smo uočili da je Ilirik u 4. st. bio jako uporište arijanskog krivovjerja. Aleksandrijski svećenik Arije učio je da Sin Božji nije suvječan i istobitan s Bogom Ocem. Prvi ekumenski koncil u Niceji 325. osudio je Arija ustvrdivši da je Sin suvječan i »istobitan s Ocem«. Arije

¹⁴ Ivanka PETROVIĆ, *Prvi susreti*, str. 49.

je protjeran u Ilirik, gdje je za svoj nauk našao dosta pristaša. Među njegovim sljedbenicima susrećemo Valenta, biskupa Murse (Osijek), Urzacija, biskupa Singiduma (Beograd), i Fotina, vrlo uglednog biskupa Sirmiuma (Sr. Mitrovice).¹⁵ Poznato je da su arijance podržavali carevi Konstanc (350. – 361.) i Valent (375. – 378.) te su omogućili održavanje više sinoda (u Sirmiumu god. 349., 351., 357., 358., 359., 375.) na kojima se pokušala naći pomirujuća formula za obje strane, nicejce i arijance. Faktično su neke od ovih sinoda imale poluarijanski, a neke čisto arijanski karakter. Sinoda u Singidumu god. 366., kojoj su prisustvovali Valens, Urzacije, Gaj, Pavao i drugi panonski biskupi, izričito je ispovjedila arijansku formulu o Trojstvu. Tek je tzv. »Ilirska sinoda« 375., na koju je došlo mnoštvo biskupa s Istoka, potvrdila nicejsko vjerovanje o istobitnosti Oca i Sina i Duha Svetoga.¹⁶ Zapadni su se biskupi 381. godine okupili na sinodi u Akvileji, na kojoj je glavnu riječ imao milanski biskup sv. Ambrozije, te su potvrdili nicejsko vjerovanje i osudili neke panonske biskupe. Ekumenski koncil u Carigradu iste 381. zaključio je ovu raspravu s istom osudom arijanskog vjerovanja. Time je glavna Crkve na Istoku i Zapadu prihvatila pravovjerni nauk Nicejskog koncila, no iz povijesti znamo da su neki narodi, kao Vandali, Langobardi, Gepidi, Heruli i Goti i dalje ustrajali u arijanstvu. Poznato je također da su Goti u doba ove teološke rasprave dobili svog prvog nacionalnog biskupa u osobi Wulfile (310. – 388.) koji je polovinom 4. st. preveo Sveto pismo na njihov jezik. Mladi Wulfila bio je učenik Euzebija iz Nikomedije, filoarijanskog biskupa u Carigradu. Za biskupa ga je zaredio i poslao kao misionara »u gotsku zemlju« (tj. u Ilirik) biskup Euzebije Cezarejski, koji je također bio sklon arijanstvu. Wulfila je među Gotima djelovao punih 40 godina i vjerojatno prisustvovao sirmijskoj sinodi 357. god.¹⁷ Tako su Goti, pokršteni u arijanstvu, čuvali ovo vjerovanje kao svoju nacionalnu posebnost i

15 Kralj Teodorik, postavljajući Koloseja za novog upravitelja Sirmijske Panonije, kaže da je Sirmij nekoć bio sjedište Gota: *quondam sedes Gothorum* (MIGNE, *Patrologia Latina*, vol. 49, str. 588).

16 Velimir BLAŽEVIĆ, *Concilia et synodi in territorio hodiernae Jugoslaviae, Vicetiae*, 1967., str. 3-9; Vice KAPITANOVIĆ, *Rimski Ilirik u odrazu kršćanske književnosti*, Književni krug, Split, 2006., str. 24 -30.

17 *Isto*, str. 36.

imali svoju nacionalnu Crkvu i svog nacionalnog biskupa. Odvojeni od Istočne i Zapadne Crkve, svoje su bogoslužje obavljali na narodnom jeziku. Budući da su istočni Goti stotinama godina živjeli izmiješani sa Slavenima, s njima su se postupno stopili i primili njihov jezik, logično je zaključiti da su svoje duhovno nasljeđe, neke svoje običaje, ostavili i Hrvatima. Zanimljiva je i činjenica da se još u 6. i 7 st. u nekim »ilirskim crkvenim zajednicama časte neki gotski sveci«. ¹⁸ Sasvim je vjerojatno da je jedan dio Hrvata primio ovo arijansko kršćanstvo od svojih pratioca Gota koji su mu ostavili i neka svoja obilježja, kao pismo, narodni jezik u liturgiji i nacionalnog čelnika Crkve. Već je postalo otrcano natezati se oko vremena kad su Hrvati bili pokršteni, kao i iz kojeg su središta evangelizirani: te oni su došli u Dalmaciju kao arijanci, te kršteni su iz Rima, pa krstili su ih franački misionari. Ustvari, sva su tri mišljenja realna jer se proces krštavanja odvijao postupno i iz različitih središta. Jedan dio Hrvata zacijelo je primio arijansko kršćanstvo posredstvom gotskih kršćana te su bili »poprskani Arijevom zarazom«, kao što piše Toma Arhidakon. Djelovanjem prvog splitskog nadbiskupa Ivana Rave-njanina i njegovih suradnika, »vođe Gota i Hrvata očišćeni su od zaraze arijanskog krivovjerja«, izvješćuje nas isti Toma, ¹⁹ i zašto mu ne bismo vjerovali?

Ovdje se trebamo prisjetiti povijesne činjenice da su Istočni Goti ili Ostrogoti na području Italije, rimske Dalmacije i Panonije formirali svoju državu sa sjedištem u Ravenni (493. – 552.). Nakon zauzeća Ravenne i utemeljenja gotskog kraljevstva na prostoru Kvarnera osnovano je posebno kneštvo pa se spominje »comes insulae Curritanae et Celsinae«²⁰ (knez Krka i Cresa), pod kojim je osobito bila ostrogotska flota. Povjesničari govore i o Tarsatičkoj Liburniji koja je bila podređena komesu u Akvileji.²¹ Gotsku je državu odlučio srušiti istočno-rimski car Justinijan smatrajući se zakonitim nasljednikom cijelog Rimskog Carstva (koje je propalo 476.) te je

18 Ivan MUŽIĆ, *Hrvatska povijest 9. stoljeća*, Split, 2006., str. 43.

19 TOMA ARHIDAKON, *Kronika – Hist. Salonitana* gl. 7 – preveo Vladimir Rismondo, Split, 1960., str. 19.

20 MIGNE, *Patr. lat.* 41, str. 719.

21 Mate SUIĆ, *Liburnia Tarsaticensis*, Zbornik u čast Grge Novaka, Arheološki institut, Zagreb, 1970., str. 706.

protiv njih poveo dugotrajni rat (535. – 552.). U ratu su borbe imale naizmjeničan ishod, ali je na kraju rat završio slomom ostrogotske države. Područje Akvileje, Kvarnera sa sjevernom Istrom, Gorskim kotarom i Likom zadnje je palo pod vlast Konstantinopola.²² Admiral gotske mornarice, koja se nalazila u ovom kutu Kvarnera, predao se Grcima tek nakon što je gotska vojska na čelu s Totilom na kopnu kod Tagine 552. doživjela strahovit poraz.

Gotska je država propala i pošla u povijest, mnogi su Goti stradali u ratovima, ali nisu svi nestali, dapače, znamo da su isti, u unutrašnjosti Ilirika, još ranije prešli na stranu Bizanta. Njihova prisutnost i liturgija na njihovu jeziku bilježi se, na primjer, oko Nikopolja u Bugarskoj sve do 9. st.²³ Oni su imenom pošli u povijest te su se malo-pomalo stapali s većinskom slavenskom masom, s Hrvatima. Nije isključeno da je i Crkva bosanska iz srednjeg vijeka derivat gotske nacionalne Crkve, kao što je to još 1937. ustvrdio Gregor Čremošnik.²⁴ Mi smatramo da je značajnija koncentracija poraženih Gota na području Akvileje, Istre i Kvarnera tu ostavila dublji trag na polju kulture i književnosti.

Područje Primorja od Rječine do Labina Nijemci su u srednjem vijeku nazvali Meranijom, tj. zemljom Gota. Prema istraživanju Jakoba Kelemine,²⁵ Mer(in)gotima su se ispočetka zvali svi Goti na Balkanu, da bi se taj pojam postupno sužavao te označavao Gote primorja i, na kraju, Gote spomenutog užeg, akvilejskog područja. Prema mišljenju W. Grimma, na teritoriju Meranije do Merana Istočni su se Goti bili koncentrirali prije pohoda na Italiju.²⁶ Činjenicu da su Goti i kasnije na ovom području bili važan čimbenik, potvrđuje nam pismo pape Grgura Velikog iz 599. u kojem on spominje gotskog vojvodu *Gulfaris dux Istriae*.²⁷ Polovinom 11. st. dolazi do borbe za ugarsko prijestolje, zbog čega njemački car 1063. izvede

22 Stjepan ANTOLJAK, Zadar pod vlašću Istočnih Gota, u: *Hrvati u Prošlosti*, Stijepo OBAD (ur.), Split, 1992., str. 262; Ivo MEDINI, *Provincia Liburnia*, Diadora, Zadar, 1980., str. 400-441.

23 Elio BARTOLINI, *I Barbari*, Longanesi, Milano, 1982., str. 654.

24 Ivan MUŽIĆ, *Vjera Crkve bosanske*, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split, 2008., str. 125.

25 Jakob KELEMINA, *Goti na Balkanu*, u: Robert TAFRA (ur.), *Goti i Hrvati*, Split, 2003., str. 43-59.

26 *Isto*, 48.

27 Ivan MUŽIĆ, *Hrvatska povijest IX. stoljeća*, 42, bilj. 73.

vojnu na Stolni Biograd u Mađarskoj i tu ustoliči svog kandidata Salamona. Budući da se carevom vojnom pohodu pridružio istarski markgrof Urlik I., kao nagradu dobio je područje Meranije. Urlikova žena Sofija sestra je kralja Salomona i Jelene Lijepe, žene hrvatskog bana (a kasnije kralja) Zvonimira. Nakon Urlikove smrti ban Zvonimir pridruži sebi ne samo Meraniju nego i cijelu Marku Dalmatinsku, tj. područje Kvarnera sa zaleđem. Zbog toga će Zvonimir naći svoj spomen na Bašćanskoj ploči. Ozbiljni istraživači dobro zapazaju da je područje sjeverne Istre i Kvarnera posebno «zaraženo» glagoljicom i tome pokušavaju naći razlog. Jedni kažu da su Sveta braća na putu za Rim 867. prošla kroz Istru pa je to moglo utjecati na širenje glagoljice. No sam prolaz Ćirila i Metoda kroz ove krajeve nije dovoljan da protumačimo ovu činjenicu. Drugi kažu da su rastjerane Metodijeve učenike Nijemci prodavali kao roblje u Veneciji pa su ih kupili neki Bizantinci i doveli na posjede u našim krajevima. Sve su to puka nagađanja. Naprotiv, pater Japundžić dokazuje da je glagoljica u upotrebi u Istri i Koruškoj još u 8. st. Nada Klaić, govoreći o ovom »krajnjem uglu Jadrana« i »gotskoj baštini« koju je ondje naslijedio bizantski car,²⁸ ne vodeći računa o ranije spomenutim činjenicama, glagoljaštvu ovoga područja pokušava naći drugo objašnjenje. Polovinom 11. st., u vrijeme crkvene reforme, došlo je do sukoba između pape Aleksandra II. i protupape Honorija II. kojega je podržao car Henrik IV. Ovaj kraj, koji se našao u taboru protureformnog antipape Honorija II., bio je pogodno tlo za širenje slavenske liturgije i glagoljice, misli Nada Klaić, i tvrdi da »glagolizam ostaje trajna kulturna baština ovog područja u samom kutu Jadrana u prvom redu zahvaljujući revnosti grčkih svećenika koji nisu dopustili bilo u X. ili u XI. stoljeću da im Rim nametne svoj latinski jezik.«²⁹ Koliko je ona uvjerljiva, neka čitatelji sami prosude. Mi, naime, smatramo da je gotsko nasljeđe ovog područja glavni razlog ukorijenjenosti glagoljice.

Sedmo i osmo stoljeće u hrvatskoj povijesti vrlo su mračni zbog pomanjkanja povijesnih vrela, ali možemo vjerovati da je to

28 Nada KLAJĆ, *Povijest Hrvata u Srednjem vijeku*, Globus, Zagreb, 1990., str. 16.

29 Nada KLAJĆ, Kako i kada postaje „Metodova doktrina“ kulturno dobro Hrvata, u: *Croatica christiana periodica*, 10 (1986.) 17, str. 37.

vrijeme prožimanja i stapanja različitih etničkih skupina od kojih su jezično prevladali oni najbrojniji, Slaveni, odnosno Hrvati. Kasiodor, kancelar gotskih kraljeva u Ravenni, reče da su Goti »genijalni kao Grci i najinteligentniji od svih barbara«. Slavenizirani Goti, koji su imali državničko iskustvo i višu kulturu, očito su odigrali važnu ulogu u oblikovanju hrvatske države i kulture. Dio naših povjesničara olako prelazi preko činjenice da stari izvori, kao što su Toma Arhidakon kao i *Hrvatska kronika*, poistovjećuju Gote i Hrvate te njihova imena upotrebljavaju kao sinonime. Na to je davno upozorio već spomenuti Kerubin Šegvić.³⁰ Ne želimo ovdje raspravljati o tome koliko u genima Hrvata ima slavenske, ilirske, dalmatske, liburnske, romanske, gotske i ine krvi, i je li naš hrvatski narod na ovom području autohton, o čemu piše Ivan Mužić.³¹ Želimo jedino iznijeti mišljenje da su Istočni Goti, zvani i Ostrogoti, koji su bili kršćani arijske vjeroispovijesti, odigrali značajnu ulogu u kreiranju hrvatske državnosti i u formiranju hrvatske kulturne i političke fizionomije, pa i glagoljskog pisma i liturgije na narodnom jeziku. Poznati crkveni povjesničar iz 18 st. Farlati kaže da hrvatsko-dalmatinsko kraljevstvo »ptječe od Gota, a Slaveni ga proširise«. ³² Naši povjesničari uočavaju, a to potvrđuju pisanjem cara Konstantina Porfirogeneta, da je najstarija jezgra hrvatske države nastala na području Like, Gacke, Krbave i sjeverne Liburnije³³ i da su tu imali svoju prvu političku autonomiju pod upravom bana. Također je poznato da imena naših knezova i kraljeva (lat. *duces, reges*) koja završavaju na -mir ili -mer (Trpimir, Branimir, Krešimir, Zvonimir) nemaju veze s našom riječju »mir« nego su gotskog podrijetla i označavaju vojvodu, vladara. To stapanje Gota i Hrvata, kao i činjenica da su Goti bili inicijatori hrvatske države, bila je poznata i Tomi Arhidakonu koji kaže da je »vojvoda Got stajao na čelu cijele Sklavonije«. ³⁴ Mi smatramo da je gotski milje izvor ili bar prenositelj hrvatskog nacionalnog pisma, glagoljice, a tako i liturgije na narodnom jeziku.

30 Kerubin ŠEGVIĆ, *Gotsko podrijetlo Hrvata*, Split, 1997., str. 96: *Duces Gothorum seu Sclavorum; a pluribus Gothi appellabantur et nihilominus Sclavi.*

31 Vidi fusnotu 1.

32 *Illyricum sacrum* II, str. 143: *a Gothis originem, a Sclavis incrementum accepit.*

33 *De admin.* VI – II, str. 33.

34 Živan BEZIĆ, Don Kerubin Šegvić, u: *Hrvatska obzorja*, 2 (1996.), str. 362.

Poznati stručnjak za staroslavenski jezik Josip Hamm priznaje »da se u proučavanju glagoljice vjerojatno išlo krivim putem« i da je već prije bilo učenjaka koji su smatrali »da bi glagoljica mogla biti i gotskog porijekla«. Stoga, detaljnom analizom glagoljskih slova, on dolazi do zaključka da »glagoljici treba tražiti uzor u pismu koje je sredinom četvrtog stoljeća sastavljeno za arijanske Gote«. ³⁵ Protivnici gotske teorije rado ističu kako je Hamm nakon II. svjetskog rata u svojoj *Staroslavenskoj gramatici* iz 1947. (str. 7) napustio svoju teoriju o gotskom podrijetlu glagoljice. Možemo misliti što ga je na to potaklo ako znamo da je velik erudit i stručnjak Kerubin Šegvić god. 1945. osuđen na smrt ne samo zbog svoje suradnje s ustaškim režimom nego i zbog »propagiranja svoje teorije o gotskom porijeklu Hrvata... da raspiri mržnju među narodima Jugoslavije«, kako stoji u obrazloženju presude. ³⁶ Uostalom, i sam je Hamm god. 1985. u Rimu priznao ocu Marku Japundžiću (TOR) da svoje mišljenje o glagoljici nije smio javno iznositi i potvrdio njegove zaključke o starini glagoljskoga pisma. ³⁷ Stoga teorija prema kojoj korijene glagoljice treba tražiti u gotskoj sredini dobiva sve više pobornika.

Ovdje se možemo zapitati kada i na kojem je prostoru započeta ova gotsko-slavenska kulturna simbioza. Jedno od mišljenja jest da se to dogodilo već u 4. stoljeću poslije Krista, i to na sjevernoj obali Crnoga mora, osobito na Krimu, s glavnim središtem Hersenezom, gdje su nađena skoro sva glagoljska slova. Stručnjacima upada u oči isto ili slično nazivlje za više gotskih i glagoljskih slova. Kao što rekosmo, Konstantin-Ćiril je prije svoje moravske misije boravio kao misionar u Hersonezu. Nije isključeno da su Sveta braća već tada susrela Slavene koji su imali svoje pismo i prevedene dijelove Biblije na staroslavenski jezik. Uostalom, i u »Žitju« nalazimo podatak da je Konstantin u Hersonu »pronašao evanđelje i psaltir napisan 'ruskim' pismenima« što bi, prema nekima, moglo označavati glagoljsko pismo. ³⁸ Mi ipak smatramo vjerojatnijim da su Sveta braća,

35 Josip HAAM, *Postanak glagoljskog pisma u svjetlu paleografije*, u: Robert TAFRA (ur.), *Goti i Hrvati*, str. 178

36 Živan BEZIĆ, Don Kerubin Šegvić, str. 362.

37 Ivan MUŽIĆ, *Hrvati*, str. 454.

38 Ivan MUŽIĆ, *Hrvati*, str. 468.

budući slavenski misionari, biblijske i liturgijske tekstove dobili iz našeg primorja, tzv. Bizantske Dalmacije. Tog je mišljenja i fra Dominik Mandić koji piše: »Sv. Ćiril morao se poslužiti jezikom i prijevodima nedjeljnih evanđelja i poslanica, što su ih bezimena hrvatski svećenici na Jadranu izradili tokom nekih dvjesto godina.«³⁹ Nezamislivo je da bi Hrvati, koji su u prvim desetljećima 9. st. bili već svi kršteni i slavili euharistiju, čekali Svetu braću, odnosno njihove učenike, da im pruže svete tekstove na njihovu jeziku. Konstantin i Ćiril su dakle mogli poći u »Moraviju« s već gotovim, možda doradenim liturgijskim tekstovima, a ne kao autori glagoljskog pisma i prevoditelji svetih tekstova. Puno je razloga zbog kojih nastanak glagoljskog pisma trebamo tražiti u vremenu mnogo starijem od misije Svete braće.

Stručnjaci uočavaju da tragove glagoljice nalazimo nadasve u krajevima u kojima su nekoć vladali Goti, to jest na području starog Ilirika. Mi pak primjećujemo, i s mnogima ističemo, da je glagoljsko pismo najjače zasvjedočeno i ukorijenjeno baš u spomenutom istarsko-kvarnerskom prostoru i smatramo da tu činjenicu treba dobro ispitati. Krčki svećenik Mihovil Bolonić, ugledni istraživač starohrvatskog bogoslužja na Krku, govori o »zagonetki glagoljizma« i priznaje da »dosad nije stvarno utvrđeno kako je slavenska liturgija prodirala u Hrvatsku uopće, a posebno na otok Krk«.⁴⁰ Kako u »Žitju« nema nikakva govora u djelovanju Svete braće među Hrvatima, kako bi objasnili pojavu glagoljice u našim krajevima, istraživači rado prihvaćaju priču o njihovim učenicima koji su protjerani iz Moravske i dospjeli u naše krajeve, kako su u Veneciji prodani kao roblje, Bizantinci ih kupili i doveli na svoje posjede u sjevernoj Dalmaciji, na otok Cres, u Osor, i na Krk.⁴¹ Žitja Konstantinovih učenika Nauma i Klimenta, koja govore o činjenici da su neki učenici prodani u Veneciju, izvještavaju nas da ih je kupio neki carev čovjek, doveo u Konstantinopol gdje su neki ostali kao carevi štice-

39 Dominik MANDIĆ, *Rasprave i prilozi iz stare hrvatske povijesti*, Rim, 1963., str. 397.

40 Mihovil BOLONIĆ, *Otok Krk kolijevka glagoljice*, Zagreb, 1980., str. 24.

41 Vjekoslav ŠTEFANIĆ, *Hrvatska književnost srednjeg vijeka*, Zora – Matica Hrvatska, Zagreb, 1969., str. 7; Lujko MARGETIĆ, *Hrvati, glagoljica*, str. 885.

nici, a drugi pođoše u bugarsku zemlju.⁴² Dakle, nikakva spomena Dalmacije. Oni se domišljaju da su protjerani učenici na posjedima pod Bizantom u Dalmaciji našli povoljnu klimu za svoje djelovanje jer je narodni jezik u liturgiji na Istoku bez problema prihvaćen. No mi znamo da je glagoljica bila raširena i na drugim hrvatskim područjima, svuda gdje su, kao što rekosmo, nekoć vladali Goti. Iz činjenice da je područje Istre i Kvarnera prebogato glagoljskim spomenicima »danas je općenito prihvaćeno mišljenje da je autohtono područje glagoljice Hrvatsko primorje, istočna Istra i sjeverna Dalmacija te da se iz tog bazena širila na druga područja«, piše Bolonić.⁴³ Do sličnih zaključaka dolaze noviji istraživači poput Sabine Nagy koja na temelju starih izvora tvrdi da je »glagoljica nastala na istarsko-venecijanskom području u VIII. stoljeću.«⁴⁴ Zanimljiv je s tim u vezi podatak da filolozi kod čakavaca nalaze oko tisuću riječi gotskoga podrijetla. Koncentracija epigrafskih spomenika na ovom području »upućuje na taj prostor kao iskonsko, ishodično područje hrvatskog glagolizma«, piše Zvane Črnja.⁴⁵

Početak 1930. javlja se «originalno» mišljenje nekih povjesničara prema kojima slavensku liturgiju u 10. i 11. st. nisu promovirali hrvatski glagoljaši i vladari nego dalmatinski biskupi, pod jurisdikcijom Carigrada. Barjaktari toga mišljenja vrlo su ugledni povjesničari Lovre Katić, Miho Barada i, u novije vrijeme, Nada Klaić. Riječ je nadasve o splitskim sinodama 925. i 928. Istina je da su ove sinode prvenstveno sazvane zato da se riješi pitanje crkvene jurisdikcije. Naime, budući da je cijela Dalmacija došla pod suverenitet hrvatskog vladara, hrvatski se biskup Grgur u Ninu nadao postati metropolitom Hrvatske i Dalmacije, ali se tome suprotstavljaju i pretendiraju na taj položaj splitski nadbiskup, koji se pozivao na antičko pravo Salone, i biskup Zadra, glavnoga grada bizantske Dalmacije. No isti autori tvrde da je pitanje slavenskog jezika u liturgiji na tim sinodama sporedno, tvrdeći da vladar i glagoljski kler za to ne uopće ne mare. »Ni jedno slovo nas u izvorima ne upućuje da je Gr-

42 Ivanka PETROVIĆ, *Prvi susreti*, str. 35.

43 Mihovil BOLONIĆ, str. 25.

44 Sabine NAGY, *Pokušaj objašnjenja geneze glagoljice*, Železno, 2010., str. 10.

45 Zvane ČRNJA, *Kulturna povijest Hrvatske*, I, Otokar Keršovani, Rijeka, 1978., str. 392.

gur Ninski branitelj glagoljice«, tvrdi Lovre Katić.⁴⁶ Ustvari, ova su dva predmeta bila usko povezana. Staroslavenski jezik upotrebljavao se od početka među krštenim Hrvatima Dalmacije i Hrvatske, a biskupi Dalmacije to su prirodno tolerirali na svojim područjima. Papa Ivan X. (914. – 928.) to im ozbiljno spočitava: »*vobis tacentibus et consentientibus* – a vi šutite i odobravate«. Na splitskoj sinodi 925. hrvatski biskup Grgur Ninski, koji je pretendirao biti metropolit Hrvatske, «u očima pape nije grješnik, jer nije poput dalmatinskih biskupa dopustio da se glagoljica širi na njegovu području», smatra Klaićeva.⁴⁷ S obzirom na to da je imao podršku kralja Tomislava, utekao se papi s nadom da će mu on dati za pravo, tj. da će postati metropolitom Hrvatske i Dalmacije. No na novoj sinodi 928., kojoj je predsjedao papin poslanik Madalbert, ne samo da je izgubio bitku nego i svoju ninsku, hrvatsku biskupiju, pa mu je dan Skradin, biskupsko sjedište u starini. Nin s »hrvatskim biskupom« bio je ozbiljna prijetnja Splitu, nasljedniku Salone, i zato ga je trebalo uništiti iz korijena. Uostalom, kako bi postigli svoj cilj, oni na sinodi tvrde da Nin u starini i nije imao biskupa nego samo arhiprezbitera. Pobijedilo je dakle historijsko pravo pa je splitski biskup postao metropolitom za područje sve do Save, a Hrvatska je biskupija tada zbrisana s lica zemlje. Usput spomenimo da je Hrvatska biskupija u novim okolnostima ponovno obnovljena 1075. Premda je papa Ivan X. tražio da se »barbarska« glagoljica potpuno dokine, latinski biskupi Dalmacije, smatra Klaićeva, za to puno ne mare pa ne zabranjuju glagoljanje, jer to i nije bilo moguće zbog naroda. Jedino zaključuje da ubuduće neće zaredivati svećenike glagoljaše ukoliko ne nauče latinski jezik. Tvrdnja o glagoljaštvu bizantske Dalmacije dovedena je do apsurdna pitanjem je li slavenska služba Božja uopće bila u upotrebi u Hrvatskoj: »Sada se postavlja pitanje da li je slavensko bogoslužje uopće bilo u upotrebi u ninskoj biskupiji«, piše Benedikta Zelić-Bučan i zaključuje da je »na području ninske biskupije (a to je cijela Hrvatska, o.p.) do splitskih sabora liturgijski jezik bio

46 Lovre KATIĆ, *Borba Grgura Ninskog sa splitskim nadbiskupom Ivanom*, Leonova tiskara, Split, 1929., str. 25.

47 *Isto*, str. 83.

latinski.«⁴⁸ No papa Ivan X. bio je zabrinut baš zbog posvuda raširenog slavenskog bogoslužja koje je njemu mirisalo na krivovjernu »Metodijevu doktrinu«. ⁴⁹ Premda je papa Ivan VIII. bio odobrio slavensko bogoslužje i sv. Metoda zaredio za srijemskog nadbiskupa, ovaj papa istog Metoda smatra heretikom. Glasini da se slavenska služba Božja vezuje uz herezu pridonijeli su zacijelo njemački biskupi koji su sv. Metodija, kako bi ga istjerali, optužili za krivovjere. Isto je u 13. st. mislio i Toma Arhidakon u svojoj »Salonitanskoj historiji«. Svoju odbojnost prema slavenskoj liturgiji potkrijepio je i uvjerenjem da su Goti arijanci izumitelji glagoljskoga pisma: »Gotska slova pronašao neki Metodije heretik koji je mnogo toga napisao protiv katoličke vjere na istom slavenskom jeziku.«⁵⁰ Istina je da Toma često pristrano piše te ga povjesničari olako obezvređuju, no mi vjerujemo da svoje tvrdnje temelji na izvorima ili predaji. On zna da su Goti bili arijanci, vjeruje da glagoljica potječe od Gota i zato slavensku liturgiju povezuje s herezom. Tako je mislio i antipapa Honorije II. (1061. – 1064.) koji poslanicima krčkoga glagoljskoga klera u Rimu kaže da ne može dati dozvolu za glagoljanje jer je često čuo da su »Goti arijanci pronalazači ovakve književnosti.«⁵¹ Tomino pisanje omalovažava Nada Klaić tvrdeći da njegovo mišljenje počiva na slabim temeljima jer je, navodno, nekoliko stoljeća kasnije od događaja,⁵² faktično, jer se ne uklapa u njezinu koncepciju.

Starohrvatsko bogoslužje

Danas ima dosta povjesničara koji smatraju da je dio Hrvata, možda i prije doseljenja, najprije ispovijedao arijansko kršćanstvo koje su primili preko Gota, pa vjerojatno tu možemo tražiti razlog što su Hrvati jedini kršćani Rimske Crkve koji su bogoslužje obavljali na narodnom jeziku. Kako to da Hrvati u formuli krštenja ne upotrebljavaju prijevod izraza »baptizo« – »ja te uranjam, perem«,

48 Benedikta ZELIĆ-BUČAN, Slavensko bogoslužje i glagoljica kod Hrvata do kraja XI. stoljeća, u: *Marulić*, 3 (1986.), str. 376-387.

49 Codex dipl. I, br. 22., str. 29.

50 *Hist. Salon. XVI* – Rismondo 29.

51 *Isto*, str. 29.

52 Nada KLAJČ, *Povijest*, str. 19.

koji se upotrebljava u Istočnoj i Zapadnoj Crkvi nego, »ja te krstim« – tj. činim kršćaninom?⁵³ Nije li i ta terminologija preuzeta od Gota i njihove riječi »kreist« – kršćanin? I praksa da su Hrvati imali svog nacionalnog biskupa (*episcopus Chroatensis*), nevezanog uz određeni grad, kao što je pravilo u cijeloj Crkvi, nego uz dvor vladara i za područje cijele Hrvatske, pretpostavljamo da je preuzeta iz gotske prakse. Netko može reći da su Istočni Goti nekoliko stotina godina ranije izgubili svoju državu, pa valjda i crkvenu organizaciju, te pitati kako njihovu praksu možemo povezati s hrvatskom? Goti jesu izgubili državu, ali su, izmiješani s Hrvatima, nastavili imati svoja manja administrativna područja, vjerske poglavare ovisne o civilnim vlastima. Zanimljivo je da Toma Splicićanin glagoljsko pismo naziva »gotskim slovima« te vjerujemo kako je Toma tu klevetu, kao što rekosmo, pokupio iz njemačkih izvora preko Rima. Sjetimo se da »Žitja« iznašašće azbuke pripisuju sv. Konstantinu-Ćirililu, a ne Metodu. U svakom slučaju, u Tomino vrijeme (13. st.) još je živa uspomena, a vjerojatno je on taj podatak našao i u arhivima, da glagoljsko pismo potječe od Gota. Razumije se da je Toma zadrti Roman i protivnik Hrvata te je glagoljaše rado povezivao s arijanskim krivovjermem. U spisu »O obraćenju Bavaraca i Karantanaca«, koji je napisan 873., nalazimo podatak da je »Iz Istre i Dalmacije došao neki Slaven imenom Metodije, koji je pronašao (*adinvenit*) slavensko pismo te je slavenski obavljao službu Božju.«⁵⁴ Možda baš ovaj podatak da je Metodije došao »iz Istre i Dalmacije« označava domovinu glagoljice. U svakom slučaju, prvo crkveno odobrenje službe Božje na slavenskom jeziku dao je, kako rekosmo, papa Ivan VIII. (872. – 882.), smatrajući da se i njime »dostojno slavi Boga, te naređujemo da se istim jezikom propovijedaju i razglašuju djela Krista našega Gospodina«. Pobornici ćirilometodske teorije o podrijetlu glagoljice rado navode i pismo istoga pape Ivana upućeno 880. knezu Svetopluku, u kojemu piše da je »slavensko pismo pronašao neki filozof

53 Marko JAPUNDŽIĆ, *Gdje, kada i kako je nastala glagoljica*, Hrvatska revija, Zagreb, 1994., str. 547.

54 Stjepan ANTOLJAK, *Hrvati u prošlost*, Split, 1992., str. 103.

Konstantin«. ⁵⁵ To se može odnositi na ćirilicu, ili se tu jednostavno izražava činjenica da su slavensku liturgiju baš u to vrijeme među Slavenima širila sveta braća Ćiril i Metodije. Dodatnu pomutnju oko imena Metodija možda je proizveo podatak da su stari Hrvati imali pravni kodeks koji se zvao »Methodios ili Methodos«, a sadržavao je zaključke Duvanjskoga sabora iz god. 753. i bio, prema mišljenju stručnjaka, napisan na starom hrvatskom jeziku i pismu. ⁵⁶ To može biti samo glagoljica. Zanimljivo je da su dalmatinski Romani ovu knjižicu nazivali *Libellus Gothorum*, sigurno zato što je bila napisana glagoljicom. Sadržaj ove knjige, prema mišljenju stručnjaka, sačuvan je više-manje u *Hrvatskoj kronici (Sclavorum regnum)* i njevoj varijanti zvanoj *Ljetopis popa Dukljanina*. Zanimljiv je i podatak Virgila, biskupa Mainza iz 8. st. – za koga se smatra da je u mladosti bio vjerovjesnik Istre i Koruške – a koji veli da tamošnji Slaveni imaju svoje vlastito pismo. ⁵⁷ To je mogla biti samo glagoljica.

Episcopus Chroatensis

Postojanje hrvatskog nacionalnog biskupa – *episcopus Chroatensis* – jedinstven je primjer u Zapadnoj Crkvi, upućivalo bi na praksu što su je ranije imali Goti. I Toma Arhidakon, barem u odnosu na doba hrvatskih vladara, kaže: «Hrvatski su kraljevi htjeli imati svog posebnog biskupa... koji se nazivao «hrvatski» i postavili njegovo sjedište u polju kod crkve svete Marije blizu kninskog kaštela... on je imao imanja i posjede gotovo po čitavom Hrvatskom kraljevstvu, jer je bio kraljevski biskup i pratio kraljevski dvor.» ⁵⁸ Takva institucija nam je izričito zabilježena u doba kneza Branimira (879. – 892.) koji je rezidirao u Ninu i imao uza se biskupa kao visokog državnog službenika, rekli bismo kancelara. «Nije to rezidencijalni biskup ordinarij... već posebni dvorski biskup... s jurisdikcijom nad cijelom

55 Lujko MARGETIĆ, Hrvati, glagoljica i slavenski apostoli, u: *Domesti*, 9 (1999.), 7/12, str. 52: *litteras Sclavinicas a Constantino quodam philosopho repertas*.

56 Dominik MANDIĆ, *Rasprave*, 187-190. Dmine Papalić i Jerolim Čaletić 1546. kažu da su ovu knjižicu prepisali »rič po rič iz jedne stare knjige pisane hrvčakim pismom«, što može biti samo glagoljica. *Isto*, str. 468; Ivan MUŽIĆ, *Hrvati i autohtonost*, Split, 2001., str. 64.

57 Nikola CRNKOVIĆ, *Hrvati za narodnih vladara*, Novalja, 2007., str. 281.

58 TOMA ARCH., *Kronica*, Rismondo, str. 27.

primorskom Hrvatskom.»⁵⁹ S knezom Branimirom god. 879. stupa na scenu biskup Teodozije, izabran od klera i naroda, koji se obraća papi Ivanu VIII. te ga izvješćuje o povratku dalmatinskih Hrvata u krilo Rimske Crkve, nakon što ih je knez Zdeslav bio priklonio Carigradu. Papa Teodozija poziva u Rim kako bi ga zaredio za biskupa i tako slijedio primjer svojih prethodnika.⁶⁰ No Teodozije nije pošao u Rim nego u Akvileju, odnosno u Čedad (Cividale), gdje je stolovao patrijarh Walpert koji ga je i posvetio. Zašto je Teodozije pošao akvilejskom patrijarhu, a ne papi, pitaju se neki. Ima tu nekoliko razloga: prvo, to je vrijeme franačke dominacije nad Hrvatskom, a Crkva se redovito prilagođavala političkoj situaciji. Drugo, otamo su došli misionari koji su pokrstili ostatak Hrvata i krivovjerce priveli pravovjerno. Naime, bila je praksa da se nova crkvena zajednica, odnosno biskupija, vezivala uz Crkvu, majku od koje je primila krštenje. Bio je to i lukav, politički potez; ni Rim ni Carigrad, nego treće središte. Papa Ivan VIII. nije smio burno reagirati jer se Dalmacija tek bila otrgla od Carigrada.

Autori se pitaju kad je osnovana Ninska biskupija i otkad je ninski biskup postao hrvatskim nacionalnim biskupom. Stariji, kao Bianchi,⁶¹ zastupaju tezu o apostolskom utemeljenju ove biskupije, pa bi prvi biskup bio sveti Ansel, jedan od sedamdeset dvojice Isusovih učenika. Farlati tu predaju donosi, ali smatra da je Ninska biskupija za novodošle Hrvate osnovana ili obnovljena u VII. st. u vrijeme Ivana Ravenjanina, prvog splitskog nadbiskupa.⁶² S obzirom na sam naslov *Episcopus Chroatensis*, Farlati prihvaća mišljenje Ivana Lucića koji kaže da je ninski biskup taj naslov dobio u vrijeme kneza Muncimira (892. – 910.).⁶³ Noviji autori priču o apostolskoj predaji odbacuju, ali se ne slažu o vremenu utemeljenja. Neki, kao Marko Perojević,⁶⁴ smatraju da se to dogodilo početkom 9. st. nakon što su

59 Josip BUTURAC – Antun IVANDIJA, *Povijest Katoličke crkve među Hrvatima*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1973., str. 56.

60 *Codex dipl.* I, br. 12, str.15.

61 Carlo BIANCHI, *Zara cristiana*, II, Zadar, 1879.; ili *Kršćanski Zadar*, preveo Velimir Žigo, Zadar, 2011., str. 176-179.

62 FARLATI, IV., str. 205.

63 *Isto*, 205.

64 Marko PEROJEVIĆ, *Ninski biskup u povijesti hrvatskog naroda*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1939., str. 20.

Franci zavladaše našom zemljom. Mirom u Achenu 812. Hrvatska definitivno dolazi pod suverenitet Franaka (iznimka su neki otoci i gradovi koje nazivamo Bizantskom Dalmacijom) pa se i u crkvenom pogledu stavlja pod jurisdikciju franačke Akvileje. Drugi, kao Miho Barada,⁶⁵ misle da je osnutak hrvatske biskupije u Ninu potakla Focijeva shizma, pa bi ona bila ustanovljena 864. i podvrgnuta rimskom biskupu da bi se Hrvatsku odvojilo od raskolne Crkve u kojoj su se našli gradovi Dalmacije. No da je ta biskupija postojala i prije Focijeva raskola govori nam pismo pape Nikole I. (858. – 867.) upućeno kleru i ninskoj Crkvi, u kome ih podsjeća na to da se biskupije ne mogu osnivati bez dozvole Svete Stolice,⁶⁶ što znači da je ninska Crkva već postojala i da se biskup birao i bez potvrde Svete Stolice. Tako i papa Ivan VIII. god. 879. poziva biskupa Teodozija da, po uzoru na svoje prethodnike (*antecessores*),⁶⁷ dođe u Rim na posvetu i po palij. Ferdo Šišić s pravom smatra da je Ninska biskupija starijega datuma, ali ne precizira vrijeme.⁶⁸ Na pitanje kada nastaje praksa da se ninski biskup naziva *episcopus Chroatensis*, biskup Hrvata, nije baš lako odgovoriti. Nada Klaić smatra da taj naslov prvi dobiva spomenuti Teodozije,⁶⁹ dok Butorac i Ivandija idu još dalje pa pojam »hrvatskog biskupa« vezuju uz priču o Cededu, lažnom krčkom biskupu, koju oni stavljaju između 1024. i 1030.⁷⁰ Međutim, pojmove hrvatskog i krčkog biskupa treba strogo odvajati. Ovi dakle autori pogrešno vezuju pojam hrvatskoga biskupa uz lažnog krčkog biskupa Cededu, a nema pravo ni Nada Klaić koja ovu »storiju« stavlja u doba reformnih papa, tj. između 1061. i 1064., dapače, neki misle da ju treba posve zabaciti budući da je Njemačka prihvatila legalnog papu Honorija II. već u travnju 1062.⁷¹ Mi pretpostavljamo da je za pokršteno Hrvate u unutrašnjosti zemlje postojao neki vrhovni vjerski autoritet, vezan uz vladara, zvao se on biskup ili drukčije, otkad

65 Miho BARADA, *Episcopus croatensis*, u: *Croatia sacra*, I (1931.), str. 173-185.

66 *Cod. dipl.*, I, Zagreb, 1967., str. 8.

67 *Cod. dipl.*, I, str. 16.

68 Ferdo ŠIŠIĆ, *Priručnik*, str. 190, 199.

69 Nada KLAJĆ, *Povijest*, str. 60.

70 J. BUTURAC – A. IVANDIJA, *Povijest*, str. 56.

71 Lujo MARGETIĆ, Vidljive i manje vidljive poruke Tomine „Historia salonitana“, u: *Zbornik Toma Arhidakon i njegovo doba*, *Zbornik* radova sa znanstvenog skupa održanog 25-27. rujna 2000. godine u Splitu, Mirjana Matijević-Sokol – Olga Perić (ur.), Split, 2004., str. 14.

Hrvati imaju svoju državnu organizaciju, makar pod suverenitetom viših sila, Bizanta, odnosno Franaka. Ako prihvatimo mišljenje da je dio krštenih Hrvata, pomiješan s Gotima, isprva ispovijedao arijansko kršćanstvo, onda su oni sasvim vjerojatno imali svog narodnog biskupa, neovisnog o Istočnoj i Zapadnoj Crkvi. Vjerski poglavar bio je druga važna osoba uz svjetovnog kneza jer se vjerski i politički život ispreplitalo. Budući da su knez i narodni prvaci prihvatili jedinstvo s općom Crkvom, vjerojatno dolaskom Franaka, vjerski je poglavar morao biti legaliziran i posvećen za biskupa od poglavara Crkve majke, u našem slučaju od akvilejskog patrijarha. Hrvatski je biskup i dalje boravio u sjedištu kneza, odnosno kralja. Nin je bio prvo sjedište hrvatskoga kneza pa je ninski biskup postao i nacionalni biskup Hrvata. To što se na splitskoj sinodi 925. tvrdi da Nin nije bio biskupsko sjedište u antici, da je imao samo arhiprezbitera, može biti samo način da se ninskom biskupu oduzme jurisdikcija nad cijelom Hrvatskom za koju se borio splitski nadbiskup. Kad su naši kraljevi rezidirali u Kninu, i hrvatski je biskup tu boravio, na što nas podsjeća Toma Arhiđakon.⁷² Trebalo bi svakako kritički ispitati seriju ninskih biskupa, prethodnika biskupa Teodozija (Patricije 699., Mauro 714., Anastazije 756., Pavao 787., Marin 812.) koju nudi i vezuje uz Akvilejski patrijarhat Carlo Federico Bianchi.⁷³ Nakon mraka 7. i 8. st., kad su Hrvati u unutrašnjosti bili pod jarmom Avara, slijedi novo doba hrvatske povijesti. Kralj i car Karlo Veliki zauvijek je srušio avarsku državu i podvrgao naše krajeve pod svoju vlast. Tada dolazi povoljno vrijeme za sređivanje vjerskih i crkvenih prilika u Hrvatskoj. Dakle, početkom 9. st. Hrvati sa svojim vojvodama dolaze pod vrhovnu vlast Franaka i tada franački misionari krštavaju ostatak Hrvata, krivovjerce privode pravovjerju i sređuju crkvenu hijerarhiju. Prema tome, da zaključimo, pojava »hrvatskog biskupa« početkom 9. st., prema našem je mišljenju legalizacija pred općom Crkvom vjerskog poglavara onih Hrvata koji su ispovijedali arijansko vjerovanje, a sada su privedeni crkvenom jedinstvu.

72 TOMA ARCH., *Kronika*, Rismondo, str. 27: »Hrvatski su kraljevi htjeli imati svog posebnog biskupa i zatražili su od splitskog nadbiskupa te su uspostavili biskupa koji se nazivao Hrvatski. Njegovo su sjedište postavili u polju, uz crkvu svete Marije blizu kninskog kaštela.«

73 Carlo Federico BIANCHI, *Kršćanski Zadar*, 2011., str. 182.

Istra i Kvarner kolijevka glagoljice?

S obzirom na to da se glagoljica najčvršće ukorijenila i zadržala ne samo u liturgiji nego i u civilnoj administraciji baš na prostoru Istre i Kvarnera i jer na tom prostoru nalazimo najviše (90 %) pisanih spomenika kako na tvrdoj (*Plominski natpis, Krčki natpis, Valunska ploča, Bašćanska ploča*) tako i mekoj podlozi, priliči da u kratkim crtama opišemo i sudbinu glagoljskog bogoslužja na ovom području. Relativno velik broj glagoljskih spomenika na tome području upućuje na zaključak da je glagoljica baš negdje na tim prostorima nastala i odatle se širila u druge predjele, zaključuje Ivan Mužić.⁷⁴ Dakle, pretpostavljamo da su kroatizirani Goti ovoga prostora bili vodeći politički i kulturni sloj u počecima države Hrvata i pružili im začetke pismenosti.

Iz iznesenoga može se s dosta vjerojatnosti zaključiti da su Istra i Kvarner sa svojim okruženjem mogli biti čak domovina glagoljice. I češki slavist Vaclav Vondrak izričito tvrdi da je glagoljica nastala u Istri, odnosno na području Akvilejskog patrijarhata. Potvrda su tome i *Kijevski listići* iz 10. st., jedan od najstarijih glagoljskih spisa, koji sadrže liturgijske tekstove karakteristične baš za ovaj patrijarhat.⁷⁵

Velika hajka na glagoljicu i slavensku liturgiju nastala je u drugoj polovini 11. st., za papa Aleksandra II. (1061. – 1073.) i Grgura VII. (1073. – 1085.) koji su svim silama provodili reformu Crkve htijući je unificirati, osloboditi od državnog zagrljaja i pooštriti disciplinu klera. Jedan od reformskih zadataka bio je i pooštrenje zakona o celibatu koji nije dosljedno provođen u cijeloj Crkvi. Zbog toga nije nikakvo čudo što se slavenska liturgija, koja je odisala separatizmom i krivovjerjem, kao i oženjeni svećenici glagoljaši nađu na udaru. Povjesničarka Nada Klaić pokušava objasniti priču Tome Arhiđakona o lažnom krčkom biskupu Cededu (Zdedi). Nakon smrti pape Nikole II. (+1061.) pobornici reforme izaberu za papu Aleksandra II., a pristaše cara i antireformisti biskupa Parme, pod imenom Honorije II. (1061. – 1064.), kome se priklone Nijemci i sjeverna

74 Ivan MUŽIĆ, O slavenskoj pismenosti na današnjem teritoriju Hrvata, u: *Kačić*, 25 (1993.), str. 401.

75 Marko JAPUNDŽIĆ, *Tragom hrvatskog glagolizma*, str. 83.

Italija.⁷⁶ U to vrijeme s područja Akvileje u Hrvatsku dolazi neki svećenik Vulfus, Langobard ili Got, »bezbožni sljedbenik arijanske hereze«, koji kao pristaša Honorija II. širi antireformu među glagoljašima Istre i Kvarnera. Na Krku nađe svoje pristaše glagoljaše koje predvode pop Cedula (Zdeda) i opat Pojtjeh. Sva trojica pođu u Rim, gdje je do 1064. stolovao protupapa Honorije II., i traže njegovo dopuštenje za slavensko bogoslužje, no tamo nisu postigli ništa. Papa im uskraćuje dopuštenje za glagoljsko bogoslužje jer je »često čuo da su Goti arijanci izumitelji ove pismenosti«. Nije jasno kako spojiti ovo odbijanje protureformnog pape da dopusti glagoljanje s mišljenjem Nade Klaić, koja tvrdi da je Vulfus došao u Hrvatsku kao pristaša istoga Honorija II. Toma piše kako se glagoljaški kolovođe nisu obeshrabrili te po povratku na Krku šire lažne glasine da je papa odobrio slavensko bogoslužje, štoviše, da je Cedula (Zdedu) posvetio za biskupa. Organiziraju pobunu glagoljaškoga klera te legalnog biskupa odstrane, a ustoliče Zdedu za pastira Krčke Crkve. No na kraju Zdeda završava »sramotnom Arijevom smrću«, kako nam to naširoko opisuje Toma Arhiđakon.⁷⁷ Premda je Toma zagrižen Latin i često pristran u opisivanju događaja, autori se slažu da u tome opisu ima jezgra istine.⁷⁸ Pristaše ćirilometodske teorije vjeruju da su biskupi Bizantske Dalmacije polovicom 11. st., pod jurisdikcijom Carigrada, prihvaćali slavensku liturgiju jer im nije bilo strano da narodi upotrebljavaju svoj jezik u liturgiji. S obzirom na to da je Tomi Arhiđakonu to nezamislivo, on – misli Klaićeva – to zataškava te Gotohrvate proglašava glagoljašima i arijanskim krivovjercima. U stvari, biskupi Dalmacije već su se 924. distancirali od Carigrada i priklonili se politici Rima u borbi protiv glagoljaštva, kako to ispravno piše Toma Splicićanin. Zato crkveni sabori u Splitu (925. i 1060.), na inicijativu Rima, donose odluke, doduše ne baš drastične imajući u vidu faktično stanje, o postupnom uklanjanju slavenskog jezika iz liturgije. Sinoda u Splitu 1060. strogo – pod prijetnjom izopćenja – zabranjuje zaredivati Slavene ukoliko ne nauče latinski jezik, kle-

76 Hubert JEDIN, *Velika povijest Crkve*, III/1, Zagreb, 1971., str. 408.

77 TOMA ARH., c. 16. – Rismondo, str. 30-31.

78 Nada KLAJĆ, Pobjeda reformnog Rima na Jadranu za pape Grgura VII., u: *Vjesnik Hist. arhiva u Rijeci i Pazinu*, XXVIII (1986.), str. 169.

ricima nositi bradu i dugu kosu, ženiti se ili ženu zadržati, što je bila praksa glagoljaša.⁷⁹ Na još jednoj sinodi u Splitu 1063. izopćeni su tvrdokorni protivnici reforme, među kojima su i spomenuti Vulfus, Cededa i opat Pojtjeh.⁸⁰ Uza sve službene zabrane ili ograničenja, staroslavenska služba Božja bila je toliko ukorijenjena u našim krajevima da ju više nitko nije mogao iskorijeniti. Istini za volju, glagoljsko bogoslužje, osobito u nekim krajevima, živjelo je u ilegali sve do novijih vremena.

Uvidjevši faktično stanje, papa Inocent IV. godine 1248., na molbu senjskog biskupa Filipa – koji se poslužio predajom da je glagoljicu iznašao sv. Jeronim – dopusti upotrebu staroslavenske liturgije, »ali samo u onim krajevima u kojima je već u upotrebi«. Ovo papino dopuštenje faktično je pridonijelo širenju glagoljske liturgije drugdje u Crkvi pa i u svjetovnom životu. Juraj Slavinać (*Georgius de Sclavonia*), rođen na području Akvilejskog patrijarhata, profesor pariškog sveučilišta, napisao je god. 1390. da je glagoljica *alphabeticum Crawaticum* i da se »njom podjednako služi kler Istre, koji je dio hrvatske domovine, kao i kler ostalih hrvatskih krajeva«. On, štoviše, tvrdi da je sv. Jeronim »svojedobno preveo skoro sve psalme na naš jezik«. Mišljenje da su glagoljicu iznašli sveti Ćiril i Metodije proširilo se tek u 19. st.

Dodatak: Sudbina starohrvatske liturgije u Istri

Istarski publicist Ernest Radetić nabraja biskupije i župe Akvilejskog patrijarhata u kojima se tijekom stoljeća više ili manje glagoljalo:⁸¹ 13 župa u Tršćanskoj, 13 u Koparskoj, 13 u Novigradskoj, 30 u Porečkoj, 21 u Pulskoj i 10 u Pićanskoj biskupiji, dakle u stotinu župa Istre. A da se glagoljica upotrebljavala čak u nekim istarsko-romanskim župama, potvrđuju matice u Vodnjanu, gdje su se podatci za Knjigu krštenih upisivali naizmjenice latinicom ili glagoljicom, već prema etničkoj pripadnosti krštenika. Sjetimo se da je i »Razvod istrijsanski« iz 1325. napisan starohrvatskim pismom,

⁷⁹ *Codex dipl.*, I, br. 67, str. 96.

⁸⁰ Eduard PERIČIĆ, *Pape i Hrvati do 12. stoljeća*, Zbirka Hrvatska – Sveta Stolica, Zagreb, 1999., str. 35.

⁸¹ Ernest RADETIĆ, *Istra pod Italijom 1918-1943.*, Albrecht, Zagreb, 1944.

glagoljicom. Za očuvanje glagoljaštva u Istri posebno su zaslužni benediktinci, pavlini i franjevci glagoljaši trećeg samostanskog reda, koji su djelovali među istarskim pukom i obavljali staroslavensku službu Božju.

Protestanti Istre u 16. stoljeću iskoristili su glad hrvatskog puka za vlastitom knjigom te su tiskali nekoliko svojih knjiga glagoljicom i narodnim jezikom. Tridentiski koncil, zabrinut za jedinstvo Crkve, nije baš vrednovao partikularne obrede i jezike u liturgiji. Znamo da je staroslavensku liturgiju na tom Koncilu odlučno branio krčki biskup Albert Dujam Gliričić (1550. – 1564.), O.P. U duhu istog Koncila koji je težio za unitarizmom, pokrajinska sinoda u Udinama 1596. ukinula je akvilejski obred, branila upotrebu staroslavenskog i naredila uvođenje latinskog jezika. No istarski biskupi nisu smatrali potrebnim ukinuti starohrvatsku liturgiju u upotrebi od pamtivijeka nego su jedino zaključili da se savjesno pregledaju i isprave eventualne netočnosti staroslavenskih liturgijskih knjiga. Na temelju izvještaja biskupa Svetoj Stolici valja reći da je većina istarskih biskupa 17. i 18. st., premda nisu bili naše narodne krvi, vodila brigu o odgoju svećenika glagoljaša i nastojala pribavljati liturgijske knjige za glagoljaške župe. Tako je porečki biskup de Nores (1573. – 1597.) htio osnovati sjemenište za glagoljaše tvrdeći da su gotovo svi njegovi svećenici *sacerdotes illyrici*.⁸² No manjkala su mu novčana sredstva. On je usto uočio činjenicu da su svećenici glagoljaši najpodobniji za crkvenu integraciju novonadošlog pravoslavnog pučanstva, koje je bilo naviklo na staroslavensku liturgiju grčkog obreda. Isti Nores molio je Rimsku kuriju da se napokon tiskaju glagoljske knjige »toliko potrebne, ne samo ovoj biskupiji, nego i čitavoj Istri i Dalmaciji«. ⁸³ Sličnu brigu imali su pulski biskupi i braća Sozomeno, koji (1592. i 1605.) mole Sv. Stolicu da se tiskaju liturgijske knjige na »ilirskom jeziku«. ⁸⁴ S obzirom na nizak stupanj obrazovanja glagoljaških svećenika, neki su biskupi upućivali molbu u Rim kako bi

82 Mario PAVAT, *La riforma tridentina del clero a Parenzo e Pola*, Roma, 1960., str. 188.

83 Ivan GRAH, Izvještaji porečkih biskupa Svetoj Stolici, u: *Croatica christiana periodica*, 7 (1983.) 12, 5.

84 Ivan GRAH, Izvještaji pulskih biskupa Svetoj Stolici (1592-1802), u: *Croatica christiana periodica*, 20 (1987.), 30.

izvjestan broj klerika iz Istre studirao na »Ilirskom kolegiju« u Loretu. No njihove su molbe odbijane s odgovorom da Istra geografski ne spada u »ilirske« pokrajine.⁸⁵ Ono što nisu uspjeli drugi istarski biskupi, ostvario je koparski biskup Paolo Naldini (1686. – 1713.), augustinac iz Padove. On je nakon temeljitih priprema god. 1709. osnovao »ilirsko sjemenište« za svećenike glagoljaše u Kopru, koje je djelovalo sve do 1818. U drugoj polovici 18. st. neki biskupi talijanskog podrijetla počeli su potiskivati slavensku liturgiju u Istri. Tako je u doba porečkog biskupa Negrija (1742. – 1778.) Mlečanina malo-pomalo ukinuta glagoljska misa u Porečkoj biskupiji, a ostale su još jedino propovijedi i katehizacija na hrvatskom jeziku.

Kad su se u drugoj polovici 19. st. rasplamsali nacionalizmi, talijanska buržoazija kao i austrijske vlasti, svaka iz svojih interesa, počele su borbu protiv slavenske službe Božje znajući da se i na taj način podržava nacionalna svijest. Zanimljivo da su one nalazile pristaše i među Hrvatima, kakav je npr. bio Petar Stanković, kanonik iz Barbana. Premda se i na vratima njegove rodne kuće nalazio glagoljski natpis, on se pobrinuo da se u Barbanu i okolnim selima spale sve staroslavenske knjige. Oko 1900. novigradski župnik Franceschini uništio je sve staroslavenske knjige i dokumente koje je našao u crkvi te u biskupskom i župnom arhivu. Krajem 19. i početkom 20. st. staroslavenskoj je liturgiji i hrvatskom jeziku u Istri objavljen rat do istrebljenja. Tako je porečko-pulski biskup Ivan Flapp, rodom Furlan, 1887. izdao dekret kojim se strogo zabranjuje upotreba hrvatskog jezika u crkvama: „Ako bi se tko usudio u našoj biskupiji slaviti misu, obavljati službu Božju, sprovode i dijeliti sakramente pučkim jezikom počinio bi teški grijeh (*graviter peccaret*).“ Slično je poduzeo protiv upotrebe slavenskih jezika tršćansko-koparski biskup Franjo Nagl, došavši 1902. na čelo te biskupije. Uzalud su pisane peticije svećenika i dekana, uzalud prosvjedi vjernog puka, uzalud su u Rim išla izaslanstva uglednih muževa. Ni Rim ni biskupi nisu popuštali jer su iza zabrana stajali, jedino u tome složni, i Beč i talijanski iredentisti. Staro pravo i praksa glagoljanja smatrali su oružjem panslavizma. No drastičan je bio odgovor Božjega naroda.

85 Isto, str. 34.

Ondje gdje su župnici htjeli provesti dekret, župnik bi ostajao sam i bez ministranta u crkvi. Narod je znao poći u neku drugu crkvu ili ispred crkve moliti kronicu. U nekim župama nije bilo mise po nekoliko mjeseci, čak ni za najvećih blagdana, kao što su Božić i Bogojavljenje. Župnicima je dano dopuštenje da mogu sami, bez puka, slaviti misu. Ondje gdje je narod ipak htio doći na misu, a nije htio ni znao latinski odgovarati, biskupi su uputili župnike da mogu tiho celebrirati latinski, dok je narod molio svoje molitve. U siječnju 1910. svećenstvo je iz Lupoglava uputilo apel biskupu u Trstu: »Ne možemo nikako proslijediti s provođenjem dekreta, jer je to na štetu vjere i Crkve.« Biskup Nagl uskoro je promoviran za bečkog nadbiskupa, a župnici su nastavili slaviti Boga s narodom na njegovu jeziku. Uskoro je počeo Prvi svjetski rat koji je završio propašću Austro-Ugarske Monarhije i talijanskom okupacijom Istre. Ono što nisu uspjeli učiniti nacionalisti, učinili su fašisti. Bilo je strogo zabranjeno slaviti misu na staroslavenskom, obavljati obrede i propovijedati na hrvatskom jeziku. Župnici, oni koji nisu bili internirani ili protjerani, samo su kriomice, gdje je bilo moguće, držali »dotrinu« djeci jedino razumljivim hrvatskim jezikom. Nakon kapitulacije Italije 1943. poneki su svećenici malo-pomalo počeli opet glagoljati, a nakon rata i u većini župa s hrvatskim življem. God. 1952. biskup Nežić dobio je od Sv. Stolice i službeno dopuštenje za liturgiju na staroslavenskom jeziku. Na Drugom vatikanskom koncilu Duh Sveti uzeo je stvar u svoje ruke i konačno je dopušteno Boga slaviti na živim narodnim jezicima.

THE ORIGIN OF THE GLAGOLITIC SCRIPTURE: ISTRIA AND KVARNER – THE HOMELAND OF THE GLAGOLITIC SCRIPTURE

Summary

Among several theories regarding the origins of the Glagolitic script, the author chooses to seek for the Gothic origin. He states that Slavonic apostles Cyril and Method are not the inventors of the Glagolitic scripture: they redacted and adjusted took the existing scripture biblical texts, for the needs of their mission in the West. Taking into account the antique sources, Thomas the Arch-dean of Split and the Croatian Chronicle, which almost equal Goths and Croats, as well as the fact that traces of the Glagolitic script are found where the eastern Goths lived and ruled in the past, the author considers that the origins of the Glagolitic script should be explored in that particular ambient. The reason for the deep rootedness of the Glagolitic script in Istria and Kvarner is found in the concentration of Goths in that region, which was stronger for historical reasons. Henceforth this region could be considered the cradle of the Glagolitic script. The Goths of Arian beliefs had their national bishop and the national language in liturgy, and handed over this tradition to Croats with whom they merged. Finally, the author presents an overview of the destiny of the Old-Slavonic liturgy in Istria.

Key words: Glagolitic script, Old-Slavonic liturgy, Goths and Croats, Episcopus Chroatensis, Istria and Kvarner.

